

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

Національного
авіаційного університету

ФІЛОСОФІЯ
КУЛЬТУРОЛОГІЯ

Збірник
наукових праць

1(21) 2015

Київ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО
АВІАЦІЙНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

ФІЛОСОФІЯ

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

№ 1 (21) 2015

КИЇВ

УДК [1+168.522] (082)

Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія:
Збірник наукових праць. – Виц. 1 (21). – К.: НАУ, 2015. – 152 с.

Збірник наукових праць містить результати досліджень з актуальних проблем філософії та культурології.
Для наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР	<i>Л. Г. Дропінко</i> , доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії (Національний авіаційний університет).
РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ	<i>В. І. Онопріснко</i> , доктор філософських наук, професор, заступник головного редактора (Центр дослідження науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України); <i>А. Гжельський</i> , доктор філософських наук, професор (Університет ім. М. Коперника, Польща); <i>В. В. Лях</i> , доктор філософських наук, професор (Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України); <i>І. І. Мочалов</i> , доктор філософських наук, професор (Інститут історії природознавства і техніки РАН, Росія); <i>В. Ольшевський</i> , доктор етнологічних наук, професор (Університет ім. М. Коперника, Польща); <i>І. І. Тюрменко</i> , доктор історичних наук, професор (Національний авіаційний університет); <i>А. М. Фоменко</i> , кандидат філософських наук, доцент (Національний авіаційний університет).
Рекомендовано до друку	<i>Вченою радою Національного авіаційного університету</i> Протокол № 2 від 18 березня 2015 року.
Зареєстровано	<i>Державним комітетом телебачення і радіомовлення України</i> Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації. Серія КВ № 9157 від 15.09.2004.
Атестовано	<i>Вищою атестаційною комісією України.</i> Постановою Президії ВАК України від 19.01.2006 № 2-05/1 Збірник зареєстровано як фахове видання з філософських наук. Постановою Президії ВАК України від 18.11.2009 № 1-05/5 Збірник включено до Переліку наукових видань України як фахове з філософських наук. Наказом МОН України від 06.03.2015 № 261 Збірник включено до Переліку наукових видань України як фахове з філософських наук.
Індексується	Пошуковою системою <i>Google Scholar</i> . Бібліографічною базою даних наукових публікацій « <i>РИНЦ</i> » (ліцензійний договір № 100-03/2013 від 05.03.2013).
Адреса редакційної колегії	<i>03680, Київ-58, проспект Космонавта Комарова, 1</i> Корпус № 8, каб. 1003. Тел. (044) 406-74-01 <i>web-сторінка: http://sophia.nau.edu.ua; e-mail: filosof@nau.edu.ua</i>

ЗМІСТ

ФІЛОСОФІЯ

<i>Бех В.П., Бех Ю.В.</i> Філософський аналіз як засіб дослідження проблем професійної освіти	5
<i>Герасимова Е.М.</i> Технологічна реальність масових комунікацій як ресурсна можливість розвитку освіти постмодерну.....	10
<i>Гернер Г., Виссель В., Стельцер Б.</i> Етика Альберта Швейцера: прикладний аспект.....	15
<i>Дротянко Л.Г.</i> Філософія діалогу в культурі інформаційної ери	19
<i>Конотоп Л.Г.</i> І. Кант і М. Бахтін: проблема модифікації свідомості людини.....	22
<i>Оноприенко В.И.</i> Ризики общества знаний и мегатехнологий.....	27
<i>Синяков С.В., Сластиенко Е.Ф.</i> Экономическое знание в социально-философском контексте	31
<i>Чорноморденко І.В.</i> Методологія в системі наукових і позанаукових знань	37
<i>Абисова М.А.</i> Синтез ліберальних та комунітаристських філософських концепцій в етиці дискурсу Ю. Габермаса.....	42
<i>Іщук Н.В.</i> Обриси системного розуміння психіки	46
<i>Іщук С.М.</i> Контекстуальність комунікації в мережі.....	50
<i>Литовченко І.В.</i> Інституціоналізація суспільного життя в умовах глобалізації: соціально-філософський аналіз.....	54
<i>Ороховська Л.А.</i> Реклама в контексті віртуалізації соціуму.....	58
<i>Пода Т.А.</i> Дискурс влади та владні відносини у постсучасності: соціально-філософський аспект.....	64
<i>Рябека А.Г.</i> Феномен планетарної личности:эволюционный контекст	68
<i>Сідоркіна О.М.</i> Особливості кризових взаємодій у сучасному соціальному просторі	71
<i>Скиба О.П.</i> Наукове пізнання в епоху інформаційних технологій.....	74
<i>Фоменко А.М.</i> Філософське осмислення проблеми тероризму.....	78
<i>Ченбай Н.А.</i> Соціальні технології в умовах інформатизації (соціокультурний аналіз).....	82
<i>Шоріна Т.Г.</i> Зворотній бік глобалізації та неолібералізму: феномен прекаріату	84
<i>Ягодзінський С.М.</i> Формування глобальної свідомості як соціокультурна практика	88
<i>Клешня Г.М.</i> Філософські особливості культури модерну	93
<i>Кононенко О.В.</i> Повсякденність у масовому суспільстві.....	98
<i>Лукашенко М.В.</i> Феномен соціальності в світлі філософської традиції	101
<i>Орденів С.С.</i> Рецепція суспільної правосвідомості у соціально-філософських теоріях Нового часу	105
<i>Скиба І.П.</i> Інструментальне знання у сфері освітніх послуг інформаційного суспільства (соціально-філософський аспект)	112

КУЛЬТУРОЛОГІЯ

<i>Тополь О.В.</i> Освіта літніх людей: індивідуальний та суспільний запит	116
<i>Кошетар У.П.</i> Аспекти релігійно-аксіологічного впливу ісламістської Інтернет-комунікації	119
<i>Мерцій Т.В.</i> Особливості функціонування контркультурних груп в Інтернет-середовищі в інформаційну еру	123
<i>Сухова Н.М.</i> Тенденції сучасної освіти: перспективи для реформ освітнього процесу в Україні	127
<i>Турчин М.Я.</i> Форми вияву морального сорому: системний аналіз.....	131
<i>Кадникова Л.В.</i> Информационная культура как фактор развития личности	135
<i>Мокляк Л.І.</i> Дизайн у системі видів мистецтва культури інформаційного суспільства	141
<i>Штепа О.О.</i> Правова ментальність українського етносу доби козацтва як чинник вітчизняного державотворення	144

CONTENTS

PHILOSOPHY

<i>Bekh V., Bekh Y.</i> Philosophical analysis as a way of researching of professional education problems	5
<i>Gerasimova E.</i> Technological reality of mass communication as a resource possibility of postmodern education	10
<i>Gaertner H., Stelcer B., Wissel E.</i> Albert Schweitzer' ethics: applied aspect	15
<i>Drotyanko L.</i> Philosophy of dialogue in the information age culture	19
<i>Konotop L.</i> I. Kant and M. Bakhtin: the problem of human consciousness modification	22
<i>Onoprienko V.</i> Risks of knowledge society and megatechnologies	27
<i>Sinyakov S., Slastenko E.</i> Economic knowledge in social-philosophical context	31
<i>Chernomordenko I.</i> Methodology in the system of scientific and non-scientific knowledge	37
<i>Abysova M.</i> Synthesis of liberal and communitarian philosophical concepts in discourse ethics of J. Habermas	42
<i>Ishchuk N.</i> Outlines of systemic understanding of psyche	46
<i>Ishchuk S.</i> Communication contextuality in the network	50
<i>Lytovchenko I.</i> Institutionalization of public life in the conditions of globalization: social-philosophical analysis	54
<i>Orokhovska L.</i> Advertising in the context of virtualization society	58
<i>Poda T.</i> Discourse of power and power relations in the post-modernity: social and philosophical aspect	64
<i>Ryabeka A.</i> Phenomenon of planetary personality: evolutionary context	68
<i>Sidorkina E.</i> Feature's crisis interactions in contemporary social space	71
<i>Skyba O.</i> Scientific cognition in the era of information technologies	74
<i>Fomenko A.</i> Philosophical comprehension of the problem of terrorism	78
<i>Chenbaj N.</i> Social technologies under conditions of informatization (sociocultural analysis)	82
<i>Shorina T.</i> The negative side of globalization and neoliberalism: precariat as a new phenomenon	84
<i>Iagodzon'skyi S.</i> Global consciousness as a sociocultural practice	88
<i>Kleshnya G.</i> Philosophical features of the culture of modern	93
<i>Kononenko O.</i> Daily in the mass society	98
<i>Lukashenko M.</i> Interpretation of sociality in philosophical tradition	101
<i>Ordenov S.</i> Reception of social legal conscience in social-philosophical theories of the Modern Age	105
<i>Skiba I.</i> Instrumental knowledge in the sphere of educational services of the informational society (social and philosophical aspect)	112

CULTURAL STUDIES

<i>Topol O.</i> Education of elderly people: individual and public request	116
<i>Koshetar U.</i> Aspects of religious and axiological influence of the Islamic internet communications	119
<i>Mershchii T.</i> Features counterculture groups functioning in the internet in information age	123
<i>Sukhova N.</i> Tendencies of modern education: prospects for education reforms in Ukraine	127
<i>Turchyn M.</i> Forms of display of moral shame: system analyses	131
<i>Kadnikova L.</i> Informative culture as a factor of the development of a personality	135
<i>Mokliak L.</i> Design in the system of art forms of information society culture	141
<i>Shtepa O.</i> Legal mentality of Ukrainians ethnicity of Cossack era as a factor of national state building	144

УДК 141:165.2

І.В. Чорноморденко

МЕТОДОЛОГІЯ В СИСТЕМІ НАУКОВИХ І ПОЗАНАУКОВИХ ЗНАНЬ

Київський національний університет будівництва і архітектури

Анотація. Розглянута проблема методології науки. Порівнюється методологія наукових і позанаукових знань.

Ключові слова: методологія, наукові і позанаукові знання, пізнання, філософія науки.

Вступ і визначення мети

Перед сучасним суспільством постійно з'являється низка глобальних проблем, для пояснення і вирішення яких потрібна мобілізація різних наук. Потрібне не тільки поєднання зусиль фахівців різного профілю, але й синтез знань різного рівня і характеру. В таких умовах питання методології науки постають важливими і актуальними, позаяк, на нашу думку, подальший шлях розвитку людства може бути перспективним лише як продовження попередніх досягнень з використанням сучасної методології наукового пізнання [1, с.5].

Однією із істотних ознак наукового знання є його безпосередній зв'язок з особливою методологією як із основним засобом отримання такого знання. Звідси випливає висновок, що наука, коли вона виникає, повинна була створити особливу, тільки для неї властиву методологію.

Методологією в сучасній філософії науки прийнято називати як уявлення про спосіб отримання і побудови знань, так і систему організаційних принципів науки [2, с.75-76]. Однак коли ми говоримо про знання, котре знаходиться поза межами науки, то ми маємо необхідність говорити про зовсім іншу методологію отримання знань. Для сучасної філософії є перспективним порівняльний аналіз методології наукових і позанаукових знань.

Основна частина

Основною метою існування науки є продукування знання. Саме таке знання, яке безпосередньо за його походженням пов'язане з наукою, звичайно прийнято називати науковим знанням. Власне наука з цієї причини досить часто розглядається в якості особливої сукупності знань, або ж в якості системи знань. Звісно, загалом такий підхід, коли поняття науки практично ототожнюють з поняттям „наукове знання” у більшості випадків є цілком виправданим. Однак зауважимо, що такий підхід не вичерпує всіх особливостей природи науки і не все в ній пояснює.

І.Кант, аналізуючи шляхи отримання наукових знань, одним з перших приділяв особливу увагу саме проблемам наукової методології [3, с.84-90].

Трохи інший підхід стосовно методології був у відомого англійського дослідника соціології науки М. Малкея, який говорячи про необхідність комплексного соціального аналізу наукового знання, поділяв усяке знання на таке, що ґрунтується на здоровому глузді та повсякденному досвіді, з одного боку, і систематизоване та спеціалізоване знання, з іншого боку [4, с.6]. Проте в будь-якому випадку, зв'язок між наукою і знанням є безсумнівним.

Досить часто поняття „знання” взагалі цілком ототожнюється з поняттям „наукове знання”. Таке абсолютне ототожнення понять і термінів „знання” і

„наукове знання” зустрічається не в одній тільки в буденній свідомості, далекій від науки.

Однак цілковите ототожнення понять „знання” і „наукове знання” ніяк не може вважатись правомірним. По-перше, взагалі поняття „знання” є більш широким, тоді як поняття „наукове знання” є більш вузьким в логічному значенні. Інакше кажучи, для того, щоб зрозуміти неповну ідентичність понять „знання” і „наукове знання”, достатньо просто звернутись до загальних правил логіки. По-друге, навіть здоровий глузд переконливо свідчить, що не все те, що є, або ж могло б стати предметом людського знання, обов'язково повинно стосуватись науки. Адже, якби все подібне стосувалось науки, то словом „наука” довелось би називати будь-яку людську діяльність, що було б просто абсурдним, а термін „наука” взагалі втратив будь-який сенс. По-третє, будь-яке знання виникає тільки внаслідок певної форми пізнання. Тільки потім воно може існувати і вживатись відносно самостійно. Звідси очевидно випливає, що наукове знання може виникати внаслідок тільки наукового пізнання. Тобто воно ніяк не може виникнути внаслідок якоїсь іншої форми діяльності, ніж наукове пізнання.

Однак, разом з тим, в естетиці, наприклад, цілком переконливо говорять також про пізнавальну функцію мистецтва, виділяючи його серед сукупності інших функцій мистецтва. Проте внаслідок такого пізнання в межах мистецтва неминує виникати певне знання, яке повинно мати зовсім іншу природу, ніж наукове знання, хоча б тому, що методи отримання цих знань є дуже різними.

Це питання слід розглянути також і з історичної точки зору. В наш час саме поняття „знання” переважна більшістю людей, зокрема і переважна більшість науковців, ототожнюють з наукою. Однак загалом треба визнати, що навіть саме по собі прагнення (що властиве тільки для сучасності) до ототожнення будь-яких знань з наукою вперше можна зв'язати тільки з реальностями Нового часу. І саме таке прагнення до ототожнення цих понять знайшло продовження в наш час.

Однак так було не завжди. Адже не завжди знання взагалі ототожнювалось з наукою. Були ситуації, коли науки просто не існувало, однак знання тоді існували. В такому випадку прийнято говорити про донаукове знання.

Загальновідомо, що в минулому, в зовсім інших за своєю сутністю, ніж сучасна європейська цивілізація, велику, а то і взагалі вирішальну роль відігравали різноманітні форми знань і не всі вони можуть бути порівнювані, хоч якось, з наукою взагалі. Частина з таких форм знання необхідно повинні були мати і мали альтернативну щодо науки природу.

Очевидно, що не всі знання можуть бути науковими знаннями. Також слід звернути увагу на те, що не у всіх мовах розрізняються такі поняття, які ми називаємо за допомогою термінів „знання” і „наука”. В деяких мовах ці поняття не розрізняються взагалі. В таких мовах, з цієї причини, їх змушені позначати за допомогою одного і того ж самого слова. Проте українська мова, на відміну від деяких інших індоєвропейських мов, дає повну можливість послідовно розрізняти ці поняття.

Крім вищевикладеного слід звернути увагу на те, що деякі дослідники говорять про нечіткість межі науки і ненауки, мотивуючи це твердження тим, що усякий суб'єкт наукового знання є представником конкретної культури і певного суспільного устрою [5, с.99].

В кожному суспільстві обов'язково повинні існувати знання, які пов'язані з повсякденністю. Ці знання потрібні кожному. Знання, які пов'язані з повсякденністю, досить сильно відрізняються від усіх інших форм знання. Особливо вони відрізняються від наукових знань. Щоправда, заради повноти огляду слід згадати, що є автори, які ототожнюють науку з повсякденними знаннями, протиставляючи і те, і друге езотеричним знанням [6, с.111]. Однак їх позиція звучить не дуже переконливо.

Повсякденне знання має надзвичайно велике значення для всіх людей. Такого роду знання не менше потрібне для існування як окремої людини, так і людства в цілому, ніж, наприклад, наукове знання. Слід підкреслити, що повсякденні знання існували в будь-якому суспільстві і в будь-який період історії. Дійсно, якщо про наукові знання можна говорити тільки починаючи з періоду античності, з того часу, коли почали виникати перші галузі наукового знання, то повсякденні знання існували і раніше, до виникнення будь-якої науки.

Якісь певні зародкові форми знань, безперечно, були необхідні найпримітивнішим культурам найвіддаленішого минулого. Так само ці знання потрібні і найбільш високорозвинутим цивілізаціям минулого і сучасності. Йдеться насамперед про таке знання, яке можна називати повсякденним, інакше кажучи таким, яке безпосередньо пов'язане з найнеобхіднішими потребами існування людини та суспільства. Без такого повсякденного знання ніяка людина і ніяке суспільство існувати просто не можуть.

Таке знання, яке пов'язане з найнеобхіднішими потребами суспільства, без якого не може існувати ніяке суспільство, ніяк не можна назвати наукою. Однак наука, так само, як і мистецтво в більш пізні часи, повинні були не тільки виникнути і зростати на основі такого роду знань, але в процесі свого розвитку, значною мірою, і частково поглинути його за допомогою інших форм знання. Однак культуротворчу роль повсякденного знання, хоч вона і не поцінована ще належним чином дотепер, було б зовсім неправильно не враховувати та ігнорувати.

І це стосується не тільки питання про те, що повсякденне знання, на відміну від наукового знання, існує на будь-якій стадії розвитку цивілізації. Справа в тім, що наукове знання завжди безпосередньо може існувати тільки у людей науки – тобто науков-

ців, в той час, як повсякденне знання повинне бути і існує у кожної людини, незалежно від рівня її інтелектуального розвитку. Так само, це не залежить і від професії цієї людини.

Те ж саме можна сказати про зв'язок повсякденного знання з колективним досвідом. Колективний досвід необхідною умовою свого існування має передачу його від одних поколінь людей до інших, зокрема одних людей якогось покоління до інших людей цього ж самого покоління. Однак слід підкреслити, що колективний досвід може передаватись від одних людей до інших тільки одним шляхом – передачею як безпосередньо так і опосередковано, відповідних знань.

Поняття „знання” і „досвід” багато у чому є дуже схожими. Зокрема очевидним є те, що поняття „знання” і „досвід” є дуже близькі за їх онтологічним статусом.

Також і гносеологічний статус цих понять є майже ідентичним, чи дуже подібним. Можна стверджувати, що поняття „знання” і „досвід” повинні виконувати якщо і не однакову, то дуже схожу роль в теорії пізнання.

Крім того, і статус та значення цих понять в культурі є також надзвичайно близьким або подібним. Близькими поняття „знання” і „досвід” є також і за своїми функціями в культурі. Зокрема вони дуже схожі за своїми культуротворчими функціями.

На практиці поняття „знання” і „досвід” найчастіше бувають дуже тісно пов'язані між собою. Теоретично прийнято вважати, що у людей взагалі не повинно існувати досвіду без знань чи, навпаки, не повинно бути знань без досвіду. В житті, звісно, як правило, ситуація буває набагато складнішою.

Прийнято вважати, що знання і досвід в багатьох випадках частково можуть навіть замінювати одне одного. Це стосується різноманітних формах діяльності і різних сфер людського буття. В якійсь мірі, хоча б теоретично, можна загалом погодитись з таким твердженням.

Тому немає нічого дивного в тому, що знання і досвід переважна більшість людей часто схильні, в більшій чи меншій мірі, ототожнювати. Часто, використовуючи такі поняття, як „знання” і „досвід”, навіть можуть їх плутати між собою, неправильно розуміючи відмінність між цими поняттями. Слід підкреслити, що подібна плутанина з поняттями „знання” і „досвід” може відбуватись не тільки в повсякденній свідомості. Така плутанина з використанням понять часто має місце також і в філософії, і в науці.

Взаємозв'язок знання і досвіду в культурі також, як правило, є дуже тісним. Це можна спостерігати практично впродовж майже всього розвитку людської цивілізації.

В переважній більшості тих цивілізацій, які до нашого часу вже порівняно непогано досліджені істориками, поняття „знання” і „досвід” існували паралельно, ніби йдучи поряд. Вони в цих цивілізаціях багато в чому визначали або детермінували одне одного.

Особливо помітним взаємозв'язок знання і досвіду був на самих ранніх стадіях розвитку культури. Саме тому ми і акцентуємо увагу на досвіді. Як за-

значає наш сучасник М. Мінаков у своїй монографії „Уже з самого початку грецького філософування досвід постає як щось варте уваги” [7, с. 39]. Зокрема про взаємозв'язок знання і досвіду можна говорити на тій стадії розвитку культури, яку прийнято називати примітивною культурою. Щодо того періоду розвитку цивілізації найбільш справедливим є постановка питання про те, щоб без знання не було б досвіду, так само, як без досвіду не було б знання. Часто на таких ранніх стадіях культури знання і досвід дійсно дуже важко відділити один від одного, особливо коли це змушені робити сучасні дослідники стародавньої культури.

Наразі йдеться про те, що вже сказане нами про ототожнення і плутанину цих понять стосується не тільки повсякденної свідомості, але навіть вищої освіти і науки. Таку плутанину з поняттями можна спостерігати у слововикористанні не тільки представників природознавства, але також і представників гуманітарних наук.

Особливо негативними є такі досить поширені в практиці суспільного буття випадки, коли людям взагалі властиво нехтувати знанням заради якогось досвіду. Інакше кажучи, це відбувається в тих випадках, коли вважають, що знання не потрібні, коли є досвід, або, що також не менше поширено, коли наявність якогось досвіду приймають за наявність знань.

Крім того, вважаємо ми, на відміну від знань, які не приходять самі собою, досвід найчастіше може сам собою накопичуватись або поглиблюватись з часом. Адже досвід фактично є похідним від часу (або, інакше, від буття конкретної людини), зокрема від часу її певної життєдіяльності.

Досвід найчастіше буває безпосередньо пов'язаний з процесом пізнання. Навіть наука не може обійтись без такого досвіду. Тому, мабуть, нам слід виділяти, як особливо важливий чинник для пізнання, зокрема наукового пізнання, науковий досвід. Цей досвід має особливе значення для всієї сучасної культури.

По-друге, також слід виділяти такий досвід, який можна було б назвати досвідом повсякденним або буденним. Слід підкреслити, що такий досвід не менше потрібен для самого існування людини і він також має пряме відношення до знання. Однак в цьому випадку, безумовно, мова йде не про наукові знання, а про такі знання, які можна було б, враховуючи їх природу, назвати повсякденними знаннями чи, інакше кажучи, буденними знаннями.

Все сказане про досвід стосується не тільки індивідуального досвіду. Практично те ж саме, що сказано про індивідуальний досвід, можна сказати також і про досвід колективний, який багато у чому перевершує індивідуальний досвід.

Однак про колективний досвід науковці заговорили порівняно недавно. Тільки починаючи з дев'ятнадцятого сторіччя дослідники вперше звернули також увагу не тільки на індивідуальний, але і на такий досвід, який в наш час прийнято називати суспільним досвідом або ж, інакше кажучи, колективним досвідом.

Саме в колективному досвіді накопичується і зберігається та величезна корисна інформація і,

слід зауважити, що не завжди така інформація може бути формалізована. З цієї причини, досвід, колективний досвід, не завжди може стати предметом наукового знання.

Колективний або ж соціальний досвід, якщо він взагалі згадується чи, тим більше, спеціально вивчається дослідниками (а це в дійсності, на жаль, відбувається не дуже часто), часом ототожнюється з колективною пам'яттю. Особливо чомусь до такого дивного ототожнення схильні дехто з сучасних дослідників культури, зокрема деякі з дослідників історії цивілізації.

Безумовно, пам'ять і досвід дійсно завжди бувають тісно пов'язані між собою. Однак вони не належать і ніяк не можуть належати до абсолютно тотожних понять. І сказане стосується також будь-якої пам'яті і будь-якого досвіду, зокрема також і колективної пам'яті і, зокрема, також того, що прийнято називати пам'яттю культури, а також колективного досвіду.

Релігію значна частина дослідників найчастіше розглядає як таку, що складається з трьох частин. Цими складовими частинами релігії вважають світогляд, життєві нормативи і містичне почуття, яке знаходить зовнішнє вираження в культурі. Прикладом такого підходу є, зокрема, позиція Олександра Меня [8, с. 28].

Однак релігія, в усякому випадку розвинута релігія, не може бути тільки культурою, що виражає містичне почуття, світоглядом і життєвими нормативами. Будь-яка релігія необхідно повинна бути також формою знання.

Слід підкреслити, що різні види і форми релігії по-різному тяжіють до систематизації і розвитку такого знання, яким є релігійне знання. Так, в історії цивілізації існували високорозвинені релігії, які з часом змогли виробити справжні теорії, або ж сприяли висуванню таких теорій. Разом з тим, були і такі релігії, які були набагато менше схильні до систематизації релігійного знання. Навіть в межах однієї і тієї ж самої релігії можуть існувати ці дві протилежні тенденції щодо ставлення до знань. Прикладів такого протилежного ставлення до знання є багато в історії християнської релігії, особливо в історії раннього християнства.

Часто ці відмінності у ставленні до знання полягали, насамперед, в принципових відмінностях національних ментальностей різних послідовників однієї і тієї ж релігії. Можна сказати, що загалом це те ж саме, що і вплив національної ментальності на можливість розвитку науки в тому, чи іншому суспільстві.

Крім того, більш розвинені релігії найчастіше сприяли також виробленню абстрактних знань, зокрема абстрактних понять. Адже виникнення і розвиток абстрактних понять початково тривали саме в межах релігій.

Особливо велику роль в якості форми знання релігія відіграє там і тоді, де, з якихось причин, відсутня або ж, з якихось причин, не діє наука. Зокрема, релігія завжди містила в собі насамперед важливе для соціуму знання – таке знання допомагало існуванню соціуму.

Йдеться не лише про повсякденне знання, яке по-

трібне для виживання людей. В цьому полягає велике соціокультурне значення релігії. Ті знання, які містять в собі релігія, безпосередньо межують зі знаннями, які містяться в мистецтві. В цьому немає нічого дивного, позаяк мистецтво виникло з релігії, і релігія завжди взаємодіяла і продовжує взаємодіяти з різними видами та жанрами мистецтва. З цієї причини відбувається і взаємодія знань, які пов'язані з релігією, із тими знаннями, які містять в собі мистецтво.

Говорячи про релігію як систему чи сукупність знань, варто згадати насамперед про релігійні догмати. Вони існують в кожній релігії. Слід підкреслити, що існування якихось, зокрема релігійних, догматів не обов'язково веде до догматизму.

Прийнято вважати, що в західній культурі прагнення до монополії на істину було менше, ніж на Сході. Це пояснюють більшою загальною толерантністю суспільства на Заході. Однак така відмінність Заходу і Сходу в їх ставленні до істини може вважатись тільки загальною тенденцією і відомо чимало прикладів присутності або ж відсутності толерантності щодо неї.

Нам добре відомо, що релігійне знання не завжди протистоїть чи суперечить науковим знанням. Найчастіше між ними немає ніяких розбіжностей, оскільки загалом вони мають різну мету і стосуються різних питань. Однак бувають і такі випадки, коли розбіжності між релігійними і науковими знаннями дійсно виникають. Якщо ці розбіжності помічають, а це буває не завжди, то можливі різні варіанти поведінки науковців.

В більшості таких випадків всі намагаються зробити вигляд, що нічого не сталося і ніякого конфлікту немає. В тому випадку, коли таке не вдається, більшість науковців свідомо, а ще частіше підсвідомо намагаються зайняти таку позицію, яку арабський коментатор Арістотеля Ібн-Рушд (Аверроес) позначив як вчення про дві істини: є істини віри, репрезентовані Святим Письмом (для Ібн-Рушда – це Коран, для християн – Біблія), і є істини науки, репрезентовані насамперед творами Арістотеля.

Також і мистецтво було б зовсім неправильно розцінювати з точки зору науки, його наближеності або, навпаки, його віддаленості від наукового знання. Адже знання в мистецтві має зовсім іншу природу, ніж наукове знання.

Таке складне явище, як мистецтво, було б зовсім неправильно намагатись звести тільки до однієї якоїсь, хай навіть найважливішої функції. Мистецтво завжди необхідно повинно мати велику кількість вимірів. Зокрема, в певних аспектах, мистецтво цілком можна розглядати як особливу, суттєво відмінну від усіх інших, форму знання або як сукупність певних знань.

Деякі філософи розглядали мистецтво у якості знання. Зокрема така позиція була у Гегеля [9, с.383].

Як показують дослідження істориків культури, мистецтво в примітивних культурах віддаленого минулого повинно було бути і дійсно було тільки однією з частин єдиного комплексу культури, подібного до якого вже не було в більш розвинених цивілізаціях. Центр такого культурного комплексу займала і, з цієї причини, визначала все собою особ-

лива форма релігії.

Оскільки в таких примітивних культурах з необхідністю все повинно було бути підпорядкованим тогочасній релігії і було, фактично, тією чи іншою мірою, складовою частиною цієї релігії, воно тільки від неї могло отримувати всі свої значення і смисл свого існування. Мистецтво в цьому відношенні не було якимось особливим винятком, будучи пов'язаним з тогочасною релігією.

Однак така особлива релігія в примітивній культурі не була і не могла бути релігією в сучасному значенні слова. Таке становище мистецтва та релігії в суспільстві існувало в той час насамперед тому, що у тогочасного мистецтва, так само, як і у тогочасної релігії на той час були зовсім інші суспільні і культуротворчі функції, ніж ті, які існують в умовах сучасної цивілізації.

Виникаючи набагато раніше від науки, ще у примітивній культурі віддаленого минулого, мистецтво необхідно повинно було виконувати певні, зокрема пізнавальні, функції. Однак причиною появи і розвитку пізнавальних функцій у мистецтві була відсутність на той час наукового пізнання.

Слід підкреслити, що така ситуація з пізнанням могла повномірно існувати тільки до того моменту, доки виникла наука, основним завданням, а також метою якої і стало пізнання. Таким чином, переважаючи частину з пізнавальних функцій, які були у мистецтва, повинна була, після свого виникнення, взяти на себе наука.

Крайня позиція щодо цього питання була висловлена Гегелем в його творах. Вважаючи пізнавальну функцію мистецтва основною, Гегель не хотів помічати за мистецтвом ніяких інших функцій, крім пізнавальної. Відповідно до цього, він вважав мистецтво загалом приреченим на зникнення в найближчому майбутньому внаслідок розвитку інших форм пізнання [9, с.387-388].

Для свого функціонування кожний з жанрів і видів мистецтва повинен продукувати та накопичувати особливу систему знання, яка, в свою чергу, межує з досвідом та майстерністю. І відділити мистецьке знання від мистецького досвіду в тому чи іншому з жанрів і видів мистецтва, чи такий досвід від майстерності в мистецтві можна тільки абстрактно.

Мистецтво довгий час було пов'язане в своєму розвитку не лише з релігією, а також з мораллю, позаяк мораль в своєму виникненні пов'язана з релігією. Відповідно, і ті знання, які стосуються мистецтва і є його частиною, також були, в своєму розвитку, з необхідністю, пов'язані також з діючою в суспільстві мораллю, а також з тими знаннями, які стосуються моралі.

Мораль, будучи сукупністю певних норм поведінки та їх інтерпретацій, які визнаються людським суспільством та його членами обов'язковими або корисними, необхідно включає в себе відповідну сукупність знань.

Знання, яке пов'язане з мораллю, є знання про те, що можна робити людям і що їм робити не можна в тій чи іншій з конкретних ситуацій. За допомогою такого знання і робиться оцінка як власної поведінки (тобто самооцінка), так і поведінки інших

людей. На таких оцінках ґрунтуються різні системи моралі.

Звичайно теорія моралі, її проблеми і поняття, становлять інтерес для філософів. Розвиток моралі завершується створенням теорії моралі. Цю теорію моралі в країнах Заходу, де вона досягла свого завершення, прийнято називати етикою. Коли мова йде про етику, то ми вже маємо справу з рефлексією щодо знання. Будь-яке знання в тім колі і наукове на думку Р.Декарта буде бодай чого-небудь варте, якщо воно ґрунтується на етиці. Поєднання знання і етики він називає вищою сходянкою мудрості [10, с.421].

Особливо про тісний зв'язок моралі з релігією можна говорити, маючи на увазі пануючу в суспільстві релігію. Саме пануюча в тому чи іншому суспільстві релігія найчастіше визначає також пануючу в такому суспільстві мораль.

Відповідно, знання, яке пов'язане з мораллю, з необхідністю є пов'язаним з відповідним релігійним знанням. Саме з цієї причини, стає можливим їх повне ототожнення. Особливо часто знання, яке пов'язане з мораллю, ототожнюють з релігійним знанням, коли мова йде про їх значення в культурі.

Люди, далекі від науки, та й досить значна частина науковців, схильні вважати, що сучасні люди повинні зовсім інакше мислити і зовсім інакше (більш критичніше) сприймати події, ніж це було властивим для людей далекого минулого. Так, нібито сучасна наука повинна була всіх зробити людьми іншого гатунку, ніж ті стародавні люди, які вірили у пророків і чудеса.

Однак слід сказати, що і сприйняття науки звичайними людьми і в сучасному суспільстві загалом дуже мало відрізняється від сприйняття ненаукових, зокрема альтернативних щодо науки, форм знання в цивілізаціях минулого. Це необхідно враховувати, проводячи межу між науковим знанням і знанням ненауковим.

Тобто інакше кажучи, широкий загал людей мало розуміється на особливостях наукових процедур отримання знання, а також їх відмінностях від ненаукових методів отримання знання.

Крім ненаукових знань у власному значенні слова в кожному суспільстві повинні існувати також і такі знання, які більш правильно було б називати позана-

уковими знаннями. Очевидним є те, що позанаукові знання можуть бути тільки продуктом і результатом інших, ніж наука, епістемологічних практик.

Висновки

Альтернативні щодо науки знання, ненаукові знання, навіть квазінаукові є неоднорідними, котрі різняться між собою за своєю природою та функціями, але для розвитку сучасного наукового пізнання все поширенішою стає практика, коли саме вони стають об'єктами пізнання. Загалом таку систему знань котра існує за межами науки прийнято називати позанауковим знанням. І, поза усяким сумнівом, позанаукові знання (ми приділяли увагу лише деяким із них, зокрема досвіду, релігії мистецтву, моралі тощо) відігравали і відіграють на сьогодні величезну роль – виконуючи властиві їм культуротворчі функції.

Щодо заявленої теми даного дослідження, то позанаукові знання можуть бути тільки продуктом і результатом інших, ніж наука, епістемологічних практик. Такого роду знання передбачають існування іншої методології. Науковцям лише варто приділяти більше уваги їх дослідженню і використанню так необхідного знання, такого досвіду науковцям, нажаль, бракує і досі.

Список літератури

1. Філософія і методологія наукового пізнання: кол. монографія / [Ю.М.Вільчинський, с. В.Бондар, Л.В.Рижко та ін.]; за заг. ред. проф. Ю. М. Вільчинського. – К.: КНЕУ, 2014. – 213 с.
2. Лакатос І. Методологія дослідователських програм. – Москва: АСТ, 2003. – 380 с.
3. Кант І. Критика чистого розуму. / Іммануїл Кант. – К.: Юніверс, 2000. – 504 с.
4. Малкей М. Наука и социология знания / Майкл Малкей / пер. с англ. – Москва: Прогресс, 1983. – 168 с.
5. Маркова Л. Наука и религия: проблемы границы. – Санкт-Петербург: Алетей, 2000. – 184 с.
6. Касавин И. Т., Щавелев С. П. Повседневность и альтернативные миры // Философские науки, 2003.
7. Мінаков М.А. Історія поняття досвіду: Монографія. – К.: Вид. ПАРАПАН, 2007. – 380 с.
8. Мень А. История религии. В поисках Пути, Истины и Жизни, кн. 1. /Александр Мень. – Москва: ФОРУМ, ИНФРА-М, 2001. – 240 с.
9. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук, т. 3. Философия духа. – Москва: Мысль, 1977.
10. Декарт Р. Избранные произведения, 1950.

И.В. Черноморденко

МЕТОДОЛОГИЯ В СИСТЕМЕ НАУЧНЫХ И НЕНАУЧНЫХ ЗНАНИЙ

Статья посвящена проблемам методологии науки. Сравняется методология научных и вненаучных знаний.

Ключевые слова: методология, научные и вненаучные знания, познание, философия науки.

I. Chernomordenko

METHODOLOGY IN THE SYSTEM OF SCIENTIFIC AND NON-SCIENTIFIC KNOWLEDGE

The article studies the problem of methodology of science. Methodology of scientific knowledge and methodology beyond scientific knowledge are compared.

Keywords: methodology, scientific and beyond knowledge, cognition, philosophy of science.